هزری ئیسلامی و تیۆری گرێبەستی کۆمەڵایەتی :

(دکتۆر حاکم المطیری)، لە کتێبی(ئازادی یان تۆفان)دا، باسی پەیمانی کۆمەڵایەتی لە ئیسلامدا کردووە، پێیوایە کە پەیوەندی نێوان **ئومەت(کۆمەڵگا)** و **ئیمام(دەسەڵات)**، لەسەر گرێبەستی نێوان هەردوولا وەستاوە کە **ئومەت(کۆمەڵگا)، تێیدا ڕەسەنتر و لەپێشترە**.

ئیمام **نوێنەری** ئومەت(کۆمەڵگا)یە، بۆ ڕاپەڕاندن و بەڕێوبردنی کاروبارەکانی، فەرمانڕەوایی و دەسەڵات، بە **ڕاسپاردنی خودایی(التفویض الالهی)** و **مافی میراتگری** نین. بەڵکوو بە **گرێبەستی بەیعەتە**، لە نێوان ئومەت و ئیمامدا، لەمەشدا ئیسلام پێش ڕۆژئاوا کەوتووە، لە دیاریکردنی ئەو بناغە فەلسەفییەی، بەهۆیەوە دەسەڵات پیادەی سەڵاحیەتەکانی دەکات، بە پێی بیردۆزی گرێبەستی کۆمەڵایەتی، بە شێوەیەک تاکەکانی کۆمەڵگا، لە ڕێی ئەو پەیمانەوە واز دێنن لە هەندێ لە ئازادییەکانیان بۆ دەسەڵات، لە پێناو ڕێکخستنی کاروبارەکانیان و بەڕێوبردنی بەشێوەیەک کە بەرژەوەندی کۆمەڵگا بەدی بهێنێت.

ئیسلام، دەستپێشخەر بووە لە سەقامگیرکردنی بنەمای گرێبەست، نەک لەسەر بنەمایەکی فەلسەفی بیردۆزی، بەڵکوو لەسەر بنەمایەکی واقیعی کرداری؛ ئەوەتا یەکەم گرێبەستێک لە دەوڵەتی ئیسلامیدا بریتییە لە، گرێبەستی (**پەیمانی عەقەبە**)، کە لەسەر بناغەی ئەو پەیمانە دەوڵەتی ئیسلامی لە شاری مەدینە بەرپا بوو.

گرێبەستی کۆمەڵایەتی دەوڵەتی ئیسلامی، ڕاستییەکی مێژووییە و بە ڕەزامەندی هەردوو لا بەدی هاتووە، واتە بە **ڕەزامەندی خەڵکی مەدینە و پێغەمبەر(د.خ)**.

پێغەمبەر(د.خ) لەگەڵ خەڵکی مەدینەدا دوو پەیمان و بەیعەتی گرێداوە، **بەیعەتی یەکەم** لەسەر بابەتی **ئیمان** بوو، بەڵام **پەیمان و بەیعەتی دووەم** بۆ بەرپاکردنی **دەوڵەت** بوو، ئەویش بریتی بوو لە گرێبەستی (**پەیمانی عەقەبە**).

بەشداری سیاسی- المشاركة السياسية:

بەشداری سیاسی یەکێکە لە بابەت و پرسە سەرەکییەکانی کۆمەڵناسی سیاسی.

لە سەردەمی شۆڕشی فەرەنسا (١٧٨٩)، لە ئەنجامدا **ڕێکخستنەوە** و دارشتنی پێکهاتەی کۆمەڵایەتی بە سیستەمە کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییە جۆراوجۆرەکانییەوە، خاوەنانی دەسەڵاتی سیاسی هەوڵ دەدەن چینی **خەڵکی(گشتی)**، لە هەندێک لایەنی چالاکیی سیاسیدا لەنێو ژیانی سیاسی کۆمەڵگادا تێکەڵ بکەن.

چەمکی بەشداری سیاسی، بەواتای **بەدەستهێنانی مافی سیاسی بەشێک لە جەماوەر(ئەندامانی کۆمەڵگا)، لە هەندێک ماف و بابەتی سیاسیدا؛** ئەمەش بە تایبەتی بە مانای بەشداریکردنە لە پرۆسەکانی **هەڵبژاردن**.

پرسی **رۆڵی هاووڵاتی لەسەر پرۆسەی بڕیاردان**، لەسەر ئاستی ناوخۆیی و دەوڵەتی و نیشتمانی، بووەتە جێگەی سەرنجی زۆرینەی ئەو پێناسەیانەی کە سەبارەت بە چەمکی بەشداری سیاسی خراونەتە روو.

"هێربێرت ماکلۆسی" بەشداری سیاسی بەم شێوەیە وەسف دەکات، ئەو چالاکییە **خۆویستانەیە** کە ئەندامانی کۆمەڵگا بە ئامانجی هەڵبژاردنی فەرمانڕەوا و نوێنەرەکانیان ئەنجامی دەدەن.

هەروەها **بەشداریکردنە لە بریارە سیاسییەکان** بە شێوەیەکی(ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ)، واتە بەشداری تاکەکانی کۆمەڵگایە لە ئاستە جیاوازەکانی سیستەمی سیاسیدا.

"هانتینگتۆن" و "ویلسۆن"، دەڵێن: بەشداری سیاسی، واتە ئەو چالاکیانەی کە هاووڵاتییان ئەنجامی دەدەن بە مەبەستی **کاریگەری کردنە سەر پرۆسەی بڕیاردانی سیاسی حکومەت؛** ئەمەش بەو مانایەیە کە بەشداریکردنە بە ئامانجی گۆڕانکارییە لە بریارەکانی سیستمە سیاسییەکان، بە شێوازێک کە لەگەڵ داواکاری ئەو تاکانەدا بگونجێت کە بەشداری سیاسی دەکەن.

لەگەڵ ئەوەی بەشداری سیاسی مافی هاووڵاتییە لە کۆمەڵگادا، بەڵام **ڕێژەی ڕاستەقینەی بەشداریکردن لە کۆمەڵگەیەکەوە بۆ کۆمەڵگەیەکی دیکە و لە قۆناغێکی کاتییەوە بۆ قۆناغێکی دیکە دەگۆڕێت.**

بەمەش بەشێک لە بیرمەندان پێیاوایە، سێ پۆل هەیە لە ئەندامانی کۆمەڵگا، کە نوێنەرایەتی سێ هەڵوێست دەکەن - سەبارەت بە بەشداریکردنی سیاسی، ئەوانیش بریتین لە:

ا- **بێباکەکان**: ئەوانەن کە بەشداری ناکەن، یان لە پرۆسەی سیاسی کشاونەتەوە.

ب- **تەماشاکەران**: ئەو کەسانەن کە کارلێکێکی کەمیان لەگەڵ پرۆسەی سیاسیدا هەیە.

ج- **ململانێکاران**: ئەوانەن کە چالاکن یان تێکەڵاون لەگەڵ لە سیاسەتدا.

پێیانوایە کە بەشی دووەم زۆرینەی هاووڵاتیان پێکدەهێنێت، بەشی سێیەمیش نوێنەرایەتی کەمترین ڕێژە لە ئەندامانی کۆمەڵگا دەکەن.

لێرەدا پرسیارێکی گرنگ دێتە پێشەوە: بۆچی خەڵک بەشداری سیاسی دەکەن؟ لە لایەکی ترەوە بۆچی هەندێک کەس لە ڕووی سیاسییەوە بێباک دەبن؟ ئەم دوو پرسیارە کە پێچەوانەن، سەرنجی کۆمەڵناسانی سیاسییان وروژاندووە.

زانا(هارۆڵد لاسوێڵ)، پێیوایە بەشداری سیاسی پلەیەک لە **ڕەزامەندی کۆمەڵایەتی** بەدەست دەهێنێت، هەروەها دەبێتە هۆی بەدەستهێنانی **دەسەڵات** و **سەروەت** و **سامان** و **خۆشگوزەرانی**، هەروەها دەبێتە هۆی **تێرکردنی لایەتی سۆزداری**، یاخود دەبیتە هۆی بەدەستهێنانی **سەقامگیری و ڕێز.**

سەبارەت بە "لین"، باسی لە کۆمەڵێک پێداویستی و پاڵنەری سۆزداری و نائاگایی کردووە کە دەتوانرێت بە بەشداریکردن لە ژیانی سیاسیدا تێر بکرێن، لەوانە پێداویستییە **ئابووری، ماددی** و **دۆستایەتییەکان**، کەمکردنەوەی **ناسەقامگیری دەروونی**، پێداویستی **تێگەیشتن لە جیهانی دەوروبەر**، تێرکردنی پێویستی **مومارەسەی دەسەڵات لەسەر ئەوانیتر**، پاشان پێداویستی **ڕێزگرتنی خودی** و کارکردن بۆ باشترکردنی.

بەشداری سیاسی بە مانا فراوانەکەی، پەیوەندی بە پێدانی مافە بە هەموو **ئەندامانی عاقڵ و پێگەیشتووی کۆمەڵگا**، بۆ ئەوەی بە شێوەیەکی ڕێکخراو بەشداری بکەن لە بڕیاردانی سیاسی پەیوەست بە ژیانی خۆیان لە کۆمەڵگادا، مومارەسەی ئەم مافە بە شێوەیەکی ڕاستەقینە، دوور لە فاکتەرەکانی **فشار و زۆرەملێ**، واتە **بەشداریکردن دەبێت لە چوارچێوەیەکی ئازاد** بێت.

سەبارەت بە مانای بەشداری سیاسی لە ڕوانگەی کۆمەڵناسیەوە، ئەو پرۆسەیەیە کە لە ڕێگەیەوە **تاک دەتوانێت ڕۆڵی لە ژیانی سیاسیدا** بگێڕێت، بە مەبەستی گەیشتن بە ئامانجەکانی گەشەپێدانی کۆمەڵایەتی و ئابووری، بەمەرجێک هەموو هاووڵاتییەک ئەو دەرفەتەی بۆ برەخسێندرێت بۆ بەشداریکردن.

بەشداری هاوڵاتی لەم هەوڵانەدا لەسەر بنەمای **پاڵنەری خودی و کاری خۆبەخشانە** دەبێت، کە ئەمەش دەربری **هەستی بەرپرسیارێتی کۆمەڵایەتی هاوڵاتیان** بەرامبەر بە ئامانجەکانیان و کێشە هاوبەشەکانی کۆمەڵگاکەیان دەخاتە روو.

دەتوانین بڵێین، **بەشداری سیاسی بەشێوازێکی تەندروست، پەیوەندی بە ئاستی هۆشیاری ئەندامانی کۆمەڵگاوە هەیە لە هەر کۆمەڵگایەکدا.**

(بەرزی ئاستی هۆشیاری ـــــ بەرزی هەستی بەرپرسیارێتی (بەرامبەر پرسی گشتی) ـــــ بەرزی ئاستی بەشداری سیاسی(تەندروست)ـــــ بەرزی ئاستی چاودێری هاوڵاتییان لەسەر حکوومەتـــــ نزمی ئاستی گەندەڵی ـــــ بەرزی ئاستی گەشەپێدانی کۆمەڵگا)